

Mapování zahraničního zpravodajství; mapa světa očima Rudého práva let 1967–1969 a Mladé fronty DNES v roce 2005

Jakub Končelík

Příspěvek přednesený na konferenci *Postavení médií v české společnosti a v Evropské unii* pod názvem *Mapování zahraničního zpravodajství* považuji za pilotní sondu do problematiky a příležitosti představit jej v tomto sborníku bych rád využil k seznámení s jeho metodou, východisky a základními výstupy. Zcela stranou v tomto případě ponechávám teoretický rámec i diskusi nad problematikou – přísluší až úplné studii. Tomuto rozhodnutí podřizuji i formu příspěvku.¹

1. Úvod do problematiky; Nerovný přístup regionů do mezinárodního informačního toku

Předkládaná studie nabízí prolnutí konzervativního metodického přístupu s méně obvyklým tematickým zaměřením. Konzervativní postup jsem zvolil jednak [a] metodologicky – v práci mediálních vědců (i při zkoumání masové komunikace příbuznými vědami) zastává výzkum mediálních obsahů významné místo² a při něm uplatněná kvantitativní obsahová analýza představuje perspektivu dominantního diskurzu – ale i [b] z pohledu mediálních žánrů – zpravodajství stálo dlouho v centru pozornosti mediálních výzkumů.³ Méně obvyklé je ovšem využití kvantitativní obsahové analýzy pro výzkum geografické distribuce zahraničního zpravodajství – v euroamerické výzkumné tradici stojí spíše na okraji zájmu a věnoval a věnuje se mu omezený okruh mediologů, početnější je skupina autorů mapujících problematiku přístupu regionů do mezinárodního informačního toku v asijských zemích.⁴

První komplexní a metodologicky podložené vymezení principů orientace zahraničního zpravodajství ve světovém informačním toku (resp. ve světovém dění) přinesli v polovině 60. let Galtung a Rugeová (a z jejich práce vycházejí zpravodajské hodnoty blízkosti, vztahu k elitním národům či státům a elitním osobám, negativity, či později

¹ Smyslem této studie je nabídnout téma odborné veřejnosti k širší diskuzi a snad i předznamenat výzkum vztahu pozornosti věnované jednotlivým zahraničním regionům a dobového, politického, společenského, kulturního, vojenského či ekonomického kontextu.

² Srov. FISKE, 1987; RIFFE, 1995.

³ Kupříkladu v letech 1971–1995 představoval výzkum zpravodajství přes 70 % všech studií zkoumajících mediální obsahy, které byly zveřejněny v odborném periodiku *Journalism and Mass Communication Quarterly*. Srov. RIFFE, 1997.

⁴ Vysvětlení je nasnadě – (případná) disproporce zajímá především ty v nerovném postavení. A jak si ukážeme, pozornost věnovaná kupříkladu Indii a Číně sledovanými českými deníky je výrazně menší než pozornost věnovaná státům euroatlantickému prostoru.

smysluplnosti), mezi významné autory rozvíjející uvažování v tomto směru patří Westerstáhl a Johansson (zejména jejich vymezení hodnot důležitosti a blízkosti) či Schulz. Zásadní význam bývá připisován též pracem Rosengrena, Östgaarda a dalším, rozvíjejícím předpoklad podmíněnosti výběru zahraniční události jako zprávotvorné například jazykovou, kulturní nebo geografickou blízkostí, obchodními vazbami, tiskovou svobodou, ekonomickým systémem, vojenskou, populační nebo ekonomickou silou a mnoha dalšími vlivy.

1.1. Výzkumné otázky

Výchozí výzkumná otázka je prostá:

a) Jak vypadá mapa světa konstruovaná na základě pozornosti, kterou jednotlivým státům přisuzuje zahraniční zpravodajství českých médií?

A v úzké vazbě na zvolenou metodu se přímo nabízí v druhém kroku otázka:

b) Jak se liší obraz virtuálního světa, který čtenáři poskytovalo Rudé právo v období tzv. Československé krize konce 60. let, od obrazu světa, který čtenářům předkládal deník Mladá fronta DNES v loňském roce?

Odpověď jsem hledal standardními nástroji kvantitativní obsahové analýzy a formuloval ji s využitím nástrojů kartografických.

1.2. Metodologická východiska

Výzkum je založen na kvantitativní obsahové analýze provedené podle metodologických pravidel jak je definoval v 50. letech Bernard Berelson a rozvíjí v evropském prostředí řada mediálních škol (např. Glasgowská škola) i vědeckých individualit (např. Winfried Schulz⁵, Wolfgang Donsbach ad.).

1.3. Zdroje dat

Vycházel jsem z datových souborů sestavených v rámci tří na sobě zcela nezávislých výzkumů.

[a] Data pro období konce 60. let pocházejí z výzkumu tematické agendy RP, který probíhal v letech 2004 až 2006.⁶

[b] Data pro rok 2005 pocházejí z výzkumu, který v rámci své diplomové práce realizovala v letech 2003 až 2006 Gabriela Podzimková.⁷

⁵ V češtině srov. SCHULZ, REIFOVÁ, KONČELÍK, 2005.

⁶ Výzkum je již ukončen a připraven ke zveřejnění; v tisku je první sešit: KONČELÍK, J., TRAMPOTA, T., HLADÍK, R., HLOUŠKOVÁ, E., KOPÁČEK, P., NEČAS, V., NOVÁK, A., PATERA, J., SUCHÁ, V., VOSTAL, B.: Rudé právo v kontextu reformy konce 60. let: Metodické poznámky ke kvantitativní analýze. Praha, PSSS, 2006. Z báze dat 14206 článků publikovaných od září 1967 do listopadu 1969 Rudým právem analyzováno 6591 jednotek, zpráv ze zahraničí.

⁷ Výzkum je ukončen a zveřejněn: PODZIMKOVÁ, G. Anamorfovaná mapa virtuálního světa českých deníků (Obsahová analýza zahraničního zpravodajství Mladé fronty DNES a Blesku v roce 2005). Praha, UK FSV, 2006. Diplomová práce. Konzultant J. Končelík. Z báze dat 1866 článků publikovaných v roce 2005 sledovanými deníky analyzováno 1073 jednotek, zpráv Mladé fronty DNES ze zahraničí. Chtěl bych tímto

[c] Některé charakteristiky mediálního obsahu Mladé fronty DNES jsem doplnil na základě dat sesbíraných pro probíhající výzkum bulvarizace českých deníků.⁸

1.4. Sledované deníky

Rozebíral jsem obsah dvou deníků – Rudého práva (v letech 1967 až 1969)⁹ a Mladé fronty DNES (v roce 2005). Rudé právo představovalo jako ústřední tiskový orgán Komunistické strany Československa tehdejší nejdůležitější periodikum a bylo tedy zřejmou volbou,¹⁰ volba Mladé fronty DNES jako zástupce současných deníků byla problematičtější – rozhodl jsem se ji zohlednit jako dlouhodobě nejčtenější seriózní deník.¹¹

1.5. Konstrukce vzorku

Předkládaná analýza je založena na dvou datových sadách o vzorku srovnatelné konstrukce¹² a rozdílného rozsahu,¹³ sestavených na podobných principech.¹⁴ Vliv rozsahu

Gabriele Podzinkové poděkovat za laskavé zpřístupnění dat z jejího výzkumu.

⁸ KONČELÍK, J., TRAMPOTA, T., JÍLKOVÁ, H., MALÁ, K., PŘIVŘELOVÁ, I., PUNČOCHÁŘ, J.: Bulvarizace tištěných médií. Výzkum je ve fázi sběru dat. Z dílčí báze dat (6790 článků publikovaných třemi deníky v letech 1995, 2000 a 2005) analyzováno 750 jednotek, článků příslušných Mladé frontě DNES v roce 2005.

⁹ Při výběru období pro srovnání se konec 60. let zdál rozumným rozhodnutím. Hledal jsem totiž uvnitř času, kdy rozhodující politickou silou byla KSČ a média pracovala v autoritativním režimu, období, kdy bylo možné očekávat vlastní vklad redakce do volby agendy média. U normalizačního Rudého práva stejně jako u Rudého práva 50. let jsem předpokládal rigidnější a otročtější kopírování zahraniční politiky strany než v období rámovaném reformními snahami ve společnosti. Naopak je ale jistou nevýhodou volby tohoto období jeho vnitřní nesoudržnost. Proto v případě Rudého práva (ve snaze minimalizovat vliv politických a společenských reforem na jeho tematickou agendu) analyzuji tříleté období. Zatímco samotná analýza srpnových mimořádných vydání z roku 1968 by představila Rudé právo ve zcela jiném světle než analýza z října 1967, rozbor zahrnující výtisky před počátkem reforem, z času reformního snažení i z období po potlačení reforem v dostatečné míře zaručuje vyvážení extrémních hodnot.

¹⁰ Rudé právo jako ústřední tiskový orgán KSČ po celé období její vlády zprostředkovávalo a tlumočilo oficiální a povolený náhled na veškerou (veřejnou, společenskou, politickou) agendu pro politické a správní elity (a zprostředkovaně, ne-li dokonce přímo, tak i pro každého občana). Zůstávalo periodikem protežovaným technicky a správně – od přednostního přidělování papíru, přes přednostní přístup k tiskárenským technologiím po povinný odběr určeného počtu výtisků pro instituce. Náklad RP tak obvykle neklesal pod milion výtisků denně. Šéfredaktor RP zasedal na jednáních předsednictva ÚV KSČ, a RP tak bezprostředně zprostředkovávalo denní styk mezi politickým centrem KSČ a členy strany i veřejností. Když nebyl přímo členem nebo kandidátem předsednictva ÚV, byl na schůzi z titulu své funkce šéfredaktora přizván. RP plnilo (kromě jiných funkcí) také funkci propagandistickou. Bezprostřední kontakt šéfredaktora RP se členy nejvyšších stranických orgánů zaručoval bezchybnou podporu stranického náhledu (neomylnost) a ideovou čistotu stranického deníku.

¹¹ Náklad Mladé fronty DNES kolem 0,3 milionu výtisků sice představuje pouze třetinu až čtvrtinu nákladu Rudého práva konce 60. let, čtenost přes 1,1 milionu čtenářů ale dovoluje předpokládat o něco vyrovnanější postavení obou deníků. Volba Mladé fronty DNES jako zástupce současných deníků byla navíc motivována i negativním výběrem – Právo jako nástupce Rudého práva neuzivá domicily, a je tak z pohledu užitého metodického nástroje nevyhovující, Blesk (přestože má nejvyšší náklad) svojí vnitřní strukturou, tematickou agendou ani deklarovanou i faktickou orientací na specificky orientované zájmy publika nepředstavuje vhodného zástupce soudobých deníků.

¹² Výběrový vzorek byl v souladu s metodologickými požadavky (např. konstruovaného týdne) sestaven jako každý druhý týden v měsíci. Při konstrukci vzorku jsme dbali na to, aby v něm byly stejnou měrou zastoupeny

vzorku byl potlačen přepočtem na relativní ukazatele – prezentované závěry jsou založené na přepočtech na podíl plochy.¹⁵ Nebylo tedy důležité, kolik má zpráva znaků, ale jaký prostor zabírá. Sledován byl převážně podíl plochy zprávy (nebo typu zpráv) na ploše všech stran věnovaných zahraničnímu zpravodajství. V následujícím textu představuji podíly sledovaných regionů a států v procentech (na celku veškeré plochy věnované sledovaným periodikem ve sledovaném období zpravodajství ze zahraničí). Např. tvrzení „Spojeným státům americkým byla v roce 2005 věnována 16% pozornost“ tedy znamená, že plocha všech článků o USA představuje 16 % plochy všech článků věnovaných Mladou frontou DNES zpravodajství ze zahraničí (ve sledovaném vzorku roku 2005).

2. Výsledky analýzy

Pro přiblížení rozdílů ve vnitřní organizaci sledovaných periodik nabízím schematické srovnání jejich struktury. Celý obsah každého vydání jsem rozdělil na dva celky – na politické a nepolitické mediální obsahy. Mezi politické informování jsem řadil vyjma zpravodajství a komentářů i interview, fejetony a ankety na politických stránkách listů. Mezi nepolitické obsahy jsem řadil sport, kulturu, zábavné obsahy (jako jsou křížovky, romány na pokračování, horoskopy atd.), programy, řádkovou inzerci i reklamu atp. Politické informování jsem dále dělil na domácí a zahraniční politické informování.

2.1. Vymezení zahraničního zpravodajství

V prvním schématu nabízím náhled na vzájemný poměr domácího a zahraničního zpravodajství a ostatních obsahů.

[1] všechny dny týdne a nedocházelo ke zkreslení vyvolanému změnou poměru dnů pracovního týdne a víkendových dnů a [2] všechny měsíce v roce a nedocházelo ke zkreslení např. vlivem dovolených a svátků, parlamentních, či vládních prázdnin, mimořádných redakčních událostí a podobně.

¹³ Jak již bylo zmíněno výše, při konstruování analyzovaného vzorku jsem zvolil za oporu výběru obsah necelých tří ročníků Rudého práva a jednoho ročníku Mladé fronty DNES. Vzorek byl [a] v případě Rudého práva 14206 článků publikovaných od září 1967 do listopadu 1969 ve 162 vydáních na 1228 tiskových stranách. Bylo analyzováno 24 vydání roku 1967, 72 vydání roku 1968 a 66 vydání roku 1969 Rudého práva. Sledován byl veškerý obsah kódovaných výtisků. [b] V případě Mladé fronty DNES byl vzorek 1073 článků publikovaných v lednu až prosinci 2005 v 72 vydáních na 794 tiskových stranách. Sledován byl jen sešit A. Ostatní sešity a další tematické přílohy nebyly sledovány.

¹⁴ Rozhodující byly zejména dva principy:

[a] Základní jednotkou analýzy byl jeden celý článek. V kódovacích knihách obou základních výzkumů byl článek operacionalizován jako každý celistvý, uzavřený útvar vymezený grafickými (technologickými) předěly (titulkem a signováním) a ve sporných případech i tematickými předěly. Článkem mohla být i samostatně stojící fotografie (popř. s popisem) nebo karikatura.

[b] O přiřazení zahraniční zprávy příslušnému státu rozhodoval domicil.

¹⁵ Pro vysvětlení této úvahy: Když například zjistím, že oba deníky se věnovaly informování o událostech z domova na jedné třetině plochy, nijak tento závěr neomezuje skutečnost, že Rudé právo vycházelo ve větším formátu než vychází Mladá fronta DNES, že vycházelo na menším počtu stran ani skutečnost, že v případě Rudého práva analyzuji období téměř tříleté, zatímco v případě Mladé fronty DNES pouze jeden rok.

Schéma 2.1: Podíl plochy listu věnované informování ze zahraničí.

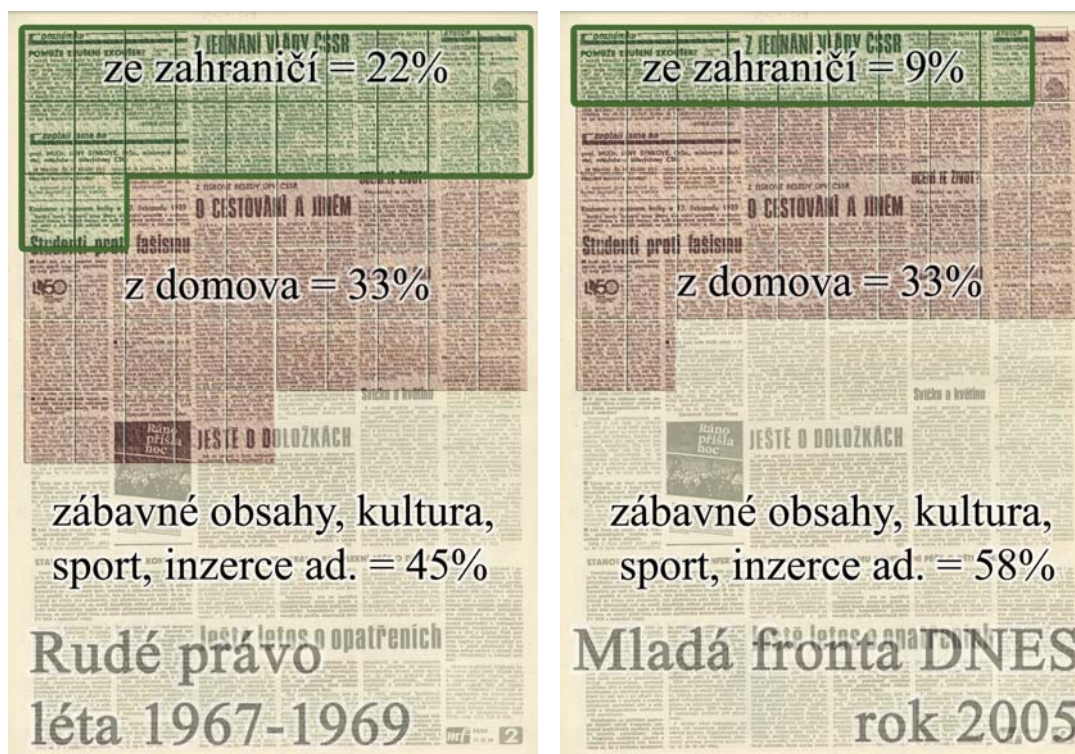

Schéma ilustruje procentuální podíl zahraničního a domácího informování a ostatních mediálních obsahů na celkové potištěné ploše deníku; vlevo zobrazeno schéma struktury obsahu Rudého práva za léta 1967 až 1969, vpravo schéma obsahu Mladé fronty DNES v roce 2005. Báze dat: 14206 jednotek, zdroj: výzkum [a] – srov. odd. 1.3; 750 jednotek, výzkum [c].

Zatímco podíl informování z domova je u obou sledovaných deníků totožný, došlo k výraznému přesunu pozornosti od informování ze zahraničí k ostatním obsahům. Proti konci 60. let informuje současný deník o zahraničí na 2,5krát menší ploše.

V dalším textu již budu obsahům, kterým v tomto bodě ještě říkám informování ze zahraničí, říkat zahraniční zpravodajství. Domnívám se, že nejde o terminologický faul, protože nezpravodajské obsahy začleněné do politického informování patří téměř v úplnosti k informování z domova. V informování ze zahraničí jsou tedy zaříděny zpravodajské obsahy.

Vzájemnému poměru domácího a zahraničního zpravodajství věnuje pozornost (i v kontextu českých mediálních studií) poměrně početná řada autorů.¹⁶ Sledování historických mediálních obsahů je zastoupeno naopak řídce.¹⁷

2.2. Forma zahraničního zpravodajství

Seznámení s podílem a vymezením zahraničního zpravodajství otevírá cestu k jeho podrobnějšímu srovnání u obou sledovaných deníků. Zatímco Rudé právo zobrazovalo

¹⁶ Pro soudobé české deníky i pro hlavní zpravodajské relace celoplošných televizí je tento poměr v posledních letech zhruba 3:2 pro domácí zpravodajství. Srov.: KONČELÍK, TRAMPOTA, 2004.

¹⁷ Srov. kupř. KONČELÍK, TRAMPOTA, 2006.

události spíše sérií noticek (krátkých a stručných zpráv), Mladá fronta DNES spíše formou kauz a tematických celků.

Schéma 2.2: Plocha průměrné zprávy ze zahraničí.

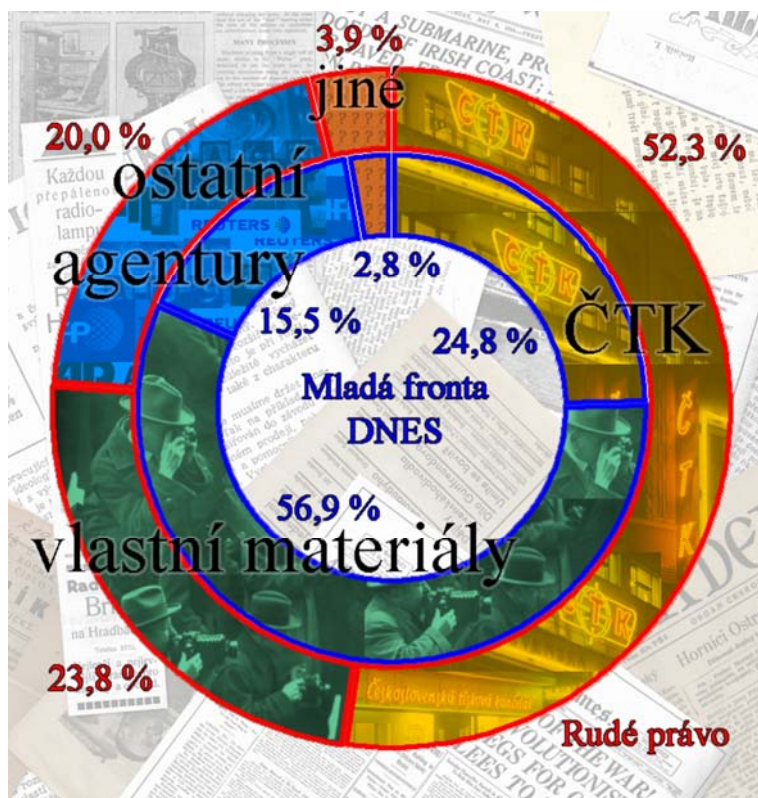
Schéma ilustruje relativní podíl plochy jedné zprávy na ploše všech zpráv ze zahraničí; přepočteno na jednu tiskovou stranu. Báze dat: 6591 jednotek, výzkum [a]; 1073 jednotek, výzkum [b].

Pro zahraniční zpravodajství Rudého práva konce 60. let jsou charakteristické krátké zprávy, průměrná zpráva zabírala zhruba jednu pětadvacetinu tiskové strany, zatímco pro současnou Mladou frontu DNES jsou charakteristické spíše rozsáhlejší materiály, její průměrná zpráva ze zahraničí je zhruba čtyřikrát větší – na ploše zhruba jedné šestiny strany.

2.3. Zdroje zpráv ze zahraničí

Rozdíl v prostoru věnovaném jedné zprávě ze zahraničí vyplývá do značné míry z redakčních rutin uplatňovaných při práci se zdroji zpráv (informací) ze zahraničí, které ilustruje výšečový Graf 2.3. Je složený ze dvou mezikruží, vnější charakterizuje práci Rudého práva, vnitřní je pro Mladou frontu DNES.

Graf 2.3: Zdroje informací ze zahraničí.

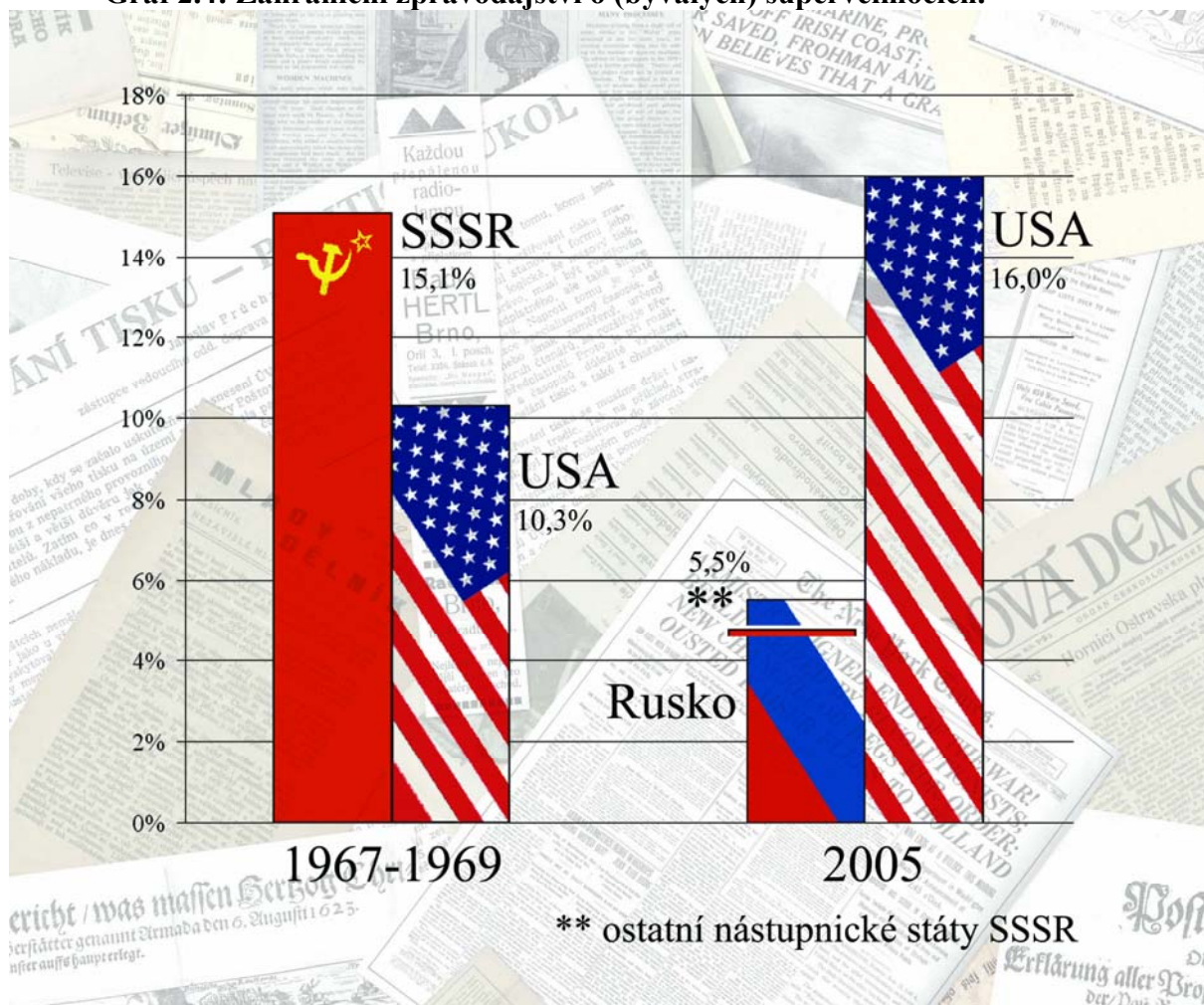
Graf vymezuje relativní podíly zdrojů informací ze zahraničí, vnější mezikruží přísluší Rudému právu v letech 1967–1969, vnitřní mezikruží Mladé frontě DNES v roce 2005; absolutní počty zpráv. Báze dat: 6591 jednotek, výzkum [a]; 1073 jednotek, výzkum [b].

Podíl výšece odpovídá absolutnímu počtu zpráv – tento graf je výjimka a jako jediný nepracuje s podílem plochy, ale ukazuje podíly počtu jednotlivých zpráv, aby se neztratila informace o množství krátkých zpráv z ČTK (na grafu vpravo). Zatímco Rudé právo přebíralo z domácí tiskové agentury nadpoloviční počet zpráv a otiskovalo je jako krátké texty bez další redakční práce, Mladá fronta DNES přebírala zprávy z ČTK příznivě menší míře, s textem dále pracuje a uveřejňuje je jako autorský. Proto je zpráv Mladé fronty DNES méně a jsou zřetelně delší.

2.4. Srovnání vybraných států; SSSR (Rusko) a USA

Poznání vnitřní struktury obou deníků bylo základním předpokladem srovnávání jejich zahraničního zpravodajství. Pro srozumitelnější demonstraci použitého postupu představím jako první srovnání obou rozhodujících mocností studené války – Sovětského svazu a Spojených států.

Graf 2.4: Zahraniční zpravodajství o (bývalých) supervelmocích.

Graf srovnává podíly zpravodajství o obou hlavních aktérech studené války na celku všeho zahraničního zpravodajství. Báze dat: 1409/6591 jednotek [a], 241/1073 jednotek [b].

Levý dvojsloupec Grafu 2.4 představuje pozornost věnovanou supervelmocím Rudým právem na konci 60. let – SSSR dominovalo s 15% podílem, USA získaly o třetinu menší pozornost. Po pětadvaceti letech se ale pozornost zásadně obrátila, jak ukazuje pravý dvojsloupec, v roce 2005 dominovaly Spojené státy se 16% podílem, Rusko s ostatními nástupnickými státy SSSR dosáhlo pouze 5,5% podílu (linka vymezuje podíl samostatného Ruska, který činí 4,5 %).¹⁸

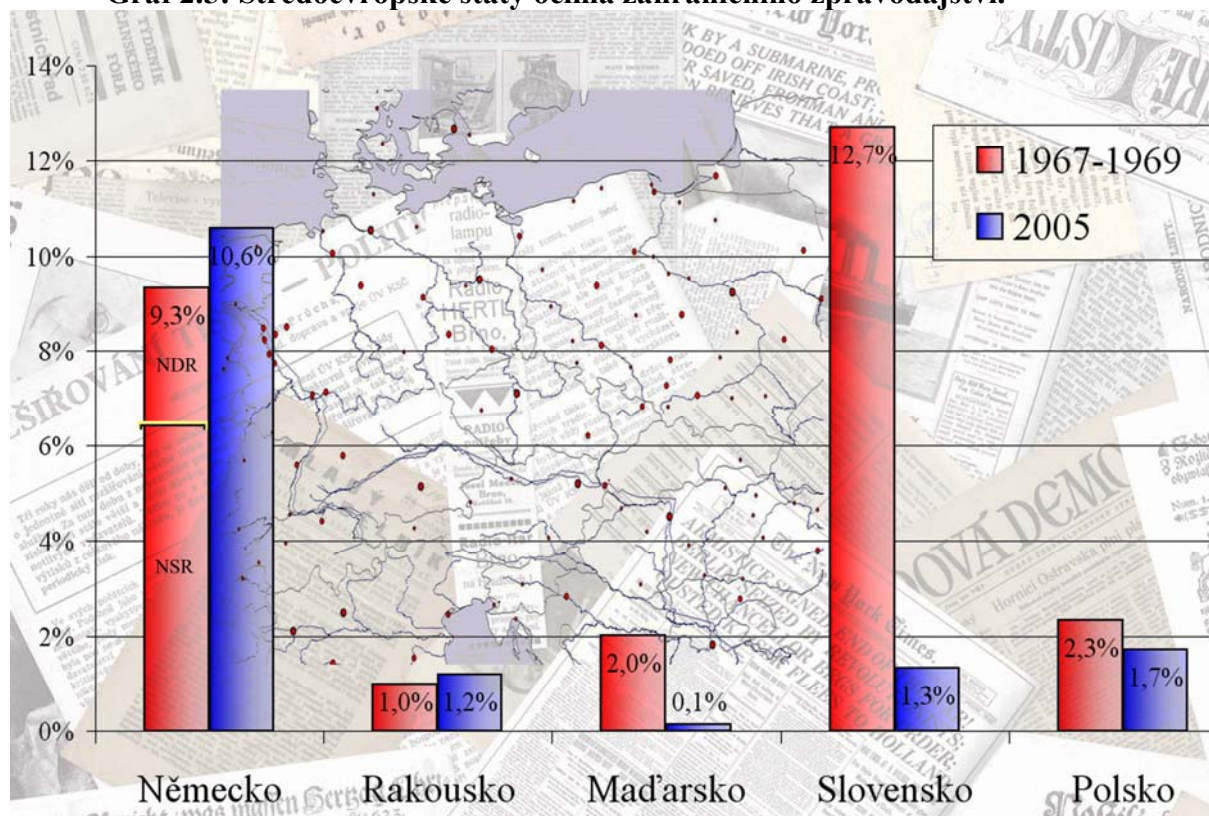
2.5. Srovnání vybraných států; středoevropské státy

Na stejném principu zobrazení je postavený i Graf 2.5 srovnávající pozornost věnovanou středoevropským státům (státům sousedícím s Českou republikou a Maďarsku). Pro soudržnost výkladu považuji za vhodné prezentovat mezi zpravodajstvím ze zahraničí i zpravodajství ze Slovenska. Pozornost věnovaná našemu jazykově, kulturně i dějinně

¹⁸ Při srovnávání států s více než třicetiletým odstupem jsem se musel vypořádat s rozpadem starých nebo vznikem nových států. V případě SSSR ukazují v tomto grafu údaj pro Rusko společně s nástupnickými státy SSSR, vzájemný poměr vymezuje horizontální linka v příslušném sloupci.

nejbližšímu sousedu totiž prošla zásadním přerodem – srovnání zpravodajství ze Slovenska tehdy a dnes a zejména nezám o Slovensko v roce 2005 považují za jedno z nejpřekvapivějších zjištění (přestože v 60. letech Slovensko jako součást společného státu vyvolávalo pozornost jaksi automaticky). Za podporující zvolený postup považují skutečnost, že Rudé právo vycházelo česky, a tak je možné očekávat, že i redakce sama ho chápala jako určené spíše českému čtenáři.¹⁹

Graf 2.5: Středoevropské státy očima zahraničního zpravodajství.

Graf srovnává podíly zpravodajství o středoevropských státech sousedících s ČR a o Maďarsku na celku všeho zahraničního zpravodajství. V levém sloupci podíl v letech 1967–1969, v pravém sloupci podíl v roce 2005. Báze dat: 1458/6591 jednotek [a], 158/1073 jednotek [b]

Za zářející lze označit zásadní nezám Mladé fronty DNES o dění v Maďarsku v roce 2005, který je částečně vysvětlitelný ztrátou společné hranice a tedy i bezprostředního kontaktu a zpravodajského pokrytí běžného styku.²⁰ Německo vyvolává stabilní a vytrvale vysokou pozornost (v levém sloupci příslušném údajům za léta 1967–1969 linka rozděluje podíl západního²¹ a východního²² Německa).

¹⁹ Oficiálně sice RP mělo hrát úlohu nejdůležitějšího deníku Československa, na Slovensku ale vycházelo pouze v omezeném nákladu a ve slovenské mutaci; ústředním tiskovým orgánem ÚV KSS byl deník Pravda.

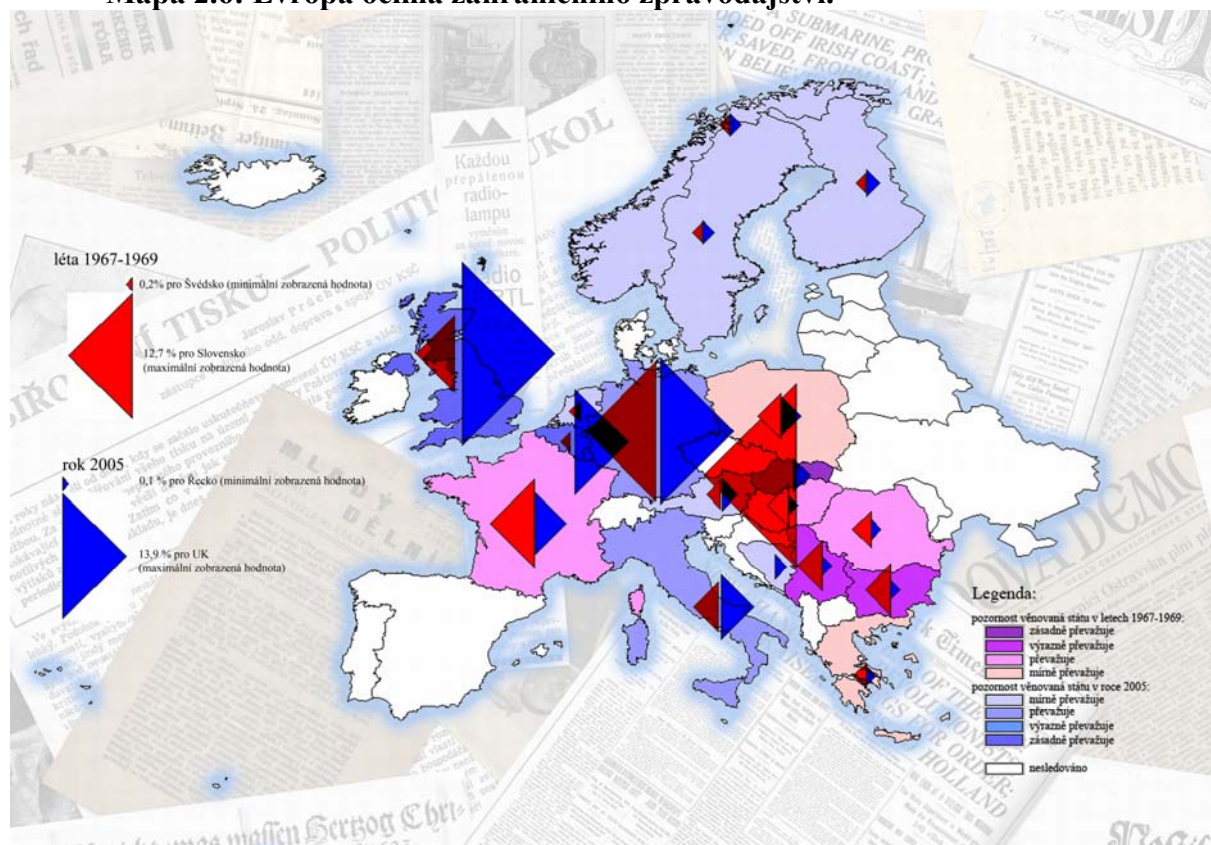
²⁰ Maďarsko je do srovnání zařazeno pro jeho geografickou, společenskou, dějinnou i politickou blízkost vyjádřenou vyjma jeho spoluexistence v rámci Habsburské monarchie a společného dědictví komunistické vlády v 2. polovině 20. století např. i společným členstvím ve Visegrádské skupině států.

²¹ Německá spolková republika – NSR

2.6. Srovnání Evropských států

Ukazatel podílu pozornosti věnované příslušnému státu na celku veškeré pozornosti věnované zahraničí představený v Grafech 2.4 a 2.5 jsem využil pro zobrazení charakteristiky Evropy. Mapa 2.6 je sestavena jako kartodiagram zobrazující pozornost věnovanou ve sledovaných letech jednotlivým evropským státům – červené trojúhelníky orientované doleva zobrazují svou velikostí pozornost věnovanou příslušnému státu v letech 1967–1969, modré trojúhelníky orientované doprava zobrazují údaje pro rok 2005 a jako podklad je zobrazen kartogram členící evropské země do devíti skupin podle disproporce v jejich zpravodajském pokrytí mezi obdobími. Škála je plynulá od nejtmaší (v barevném mapovém podkladě fialové), která přísluší státům, kterým byla věnována zásadně větší pozornost v 60. letech – příkladem může být třeba již zmiňované Slovensko – po nejtmaší (v barevném mapovém podkladě modrou), která přísluší státům, kterým byla věnována zásadně větší pozornost v roce 2005 – příkladem může být Belgie (Brusel) jako sídlo institucí Evropské unie, či Spojené království jako mj. země s vysokým potenciálem dobře uplatnitelných informací o celebritách, kupř. královské rodině či fotbalistech.

Mapa 2.6: Evropa očima zahraničního zpravodajství.

Mapa představuje podíly zahraničním zpravodajstvím významněji sledovaných států Evropy na celku všeho zahraničního zpravodajství. Data pro Jugoslávii za 60. léta sloučena a zobrazena jako příslušná Srbsku. NDR a NSR v 60. letech též předčasně sjednoceny, data pro Vatikán jsem připočítal do Itálie, Monako do Francie. Báze dat: 3220/6591 jednotek [a], 556/1073 jednotek [b]

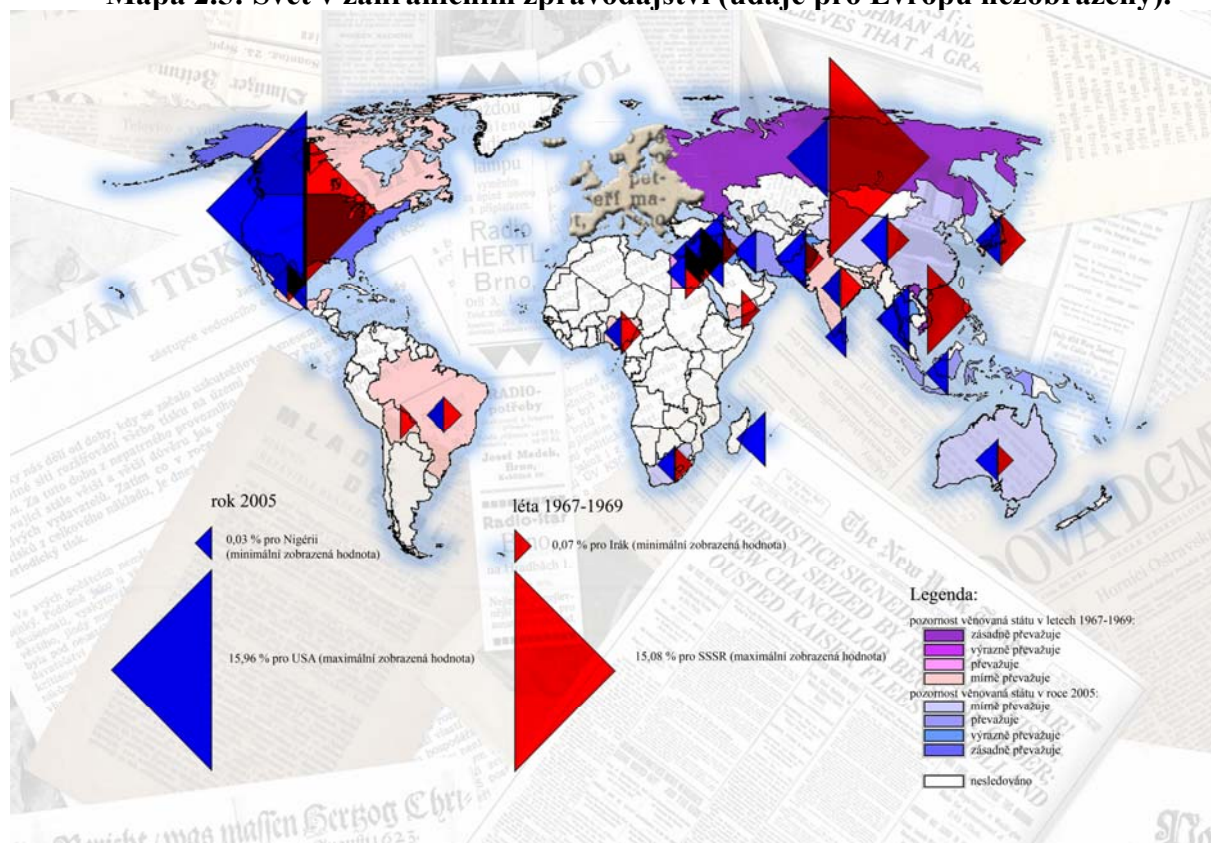
²² Německá demokratická republika – NDR

Vyjma nám již známé zásadní disproporce ve sledování Slovenska a výrazného zájmu o Německo bych rád upozornil na „bílá místa na mapě Evropy“. Ta indikují, že o dané zemi se sledované deníky nezmínily vůbec nebo zmínily velmi málo: Na této (Mapa 2.6) a na následující mapě (Mapa 2.7) jsou pro přehlednost zobrazeny pouze státy, které dohromady představují kumulativních 90 % pozornosti věnované zahraničí buď v 60. letech, nebo v roce 2005. Jinými slovy – stačilo, aby se stát jevil zajímavým alespoň v jednom období a je zobrazen. O bíle označených státech bylo o každém uveřejněno méně než půl procenta celku zahraničního zpravodajství, což u obou deníků představuje méně než tři čtvrtě tiskové strany za celé sledované období.

2.7. Srovnání států světa

Mapa 2.7 zobrazuje s použitím stejných nástrojů tytéž ukazatele, tentokrát ale pro celý svět (pro přehlednost bez zobrazení Evropy, se kterou seznamuje Mapa 2.6). Doprava orientovaný červený trojúhelník přísluší 60. létům, doleva orientovaný modrý trojúhelník současnosti a barevná škála opět indikuje ztmavnutím podkladu disproporci v distribuci pozornosti věnované státu.

Mapa 2.5: Svět v zahraničním zpravodajství (údaje pro Evropu nezobrazeny).

Mapa představuje podíly zahraničním zpravodajstvím významněji sledovaných států světa na celku všeho zahraničního zpravodajství. Pro období 1967–1969 je SSSR zobrazeno v místě Ruska, ostatní nástupnické státy SSSR v tomto období nezobrazeny. Seychely zobrazeny jižněji – v lokaci Réunionu. Báze dat: 3371/6591 jednotek [a], 517/1073 jednotek [b]

Již víme, že zahraničnímu zpravodajství dominují obě supervelmoci, vše ostatní podstatně souvisí se světovými konflikty. Pro konec 60. let je charakteristická mimořádná

pozornost věnovaná válce ve Vietnamu a blízkovýchodnímu konfliktu, pozornost si zasloužil i guerillový boj v Bolívii, občanská válka v Nigérii či boj o nezávislost v Jemenu. Stejně tak pro rok 2005 je charakteristická pozornost věnovaná katastrofám a válečným konfliktům. Zásadní zájem byl věnován následkům tsunami na Srí Lance, v Thajsku a Indonésii. V této souvislosti si zaslouží upozornění na rozdíl zájmu o turisticky zajímavé Thajsko a nezájmu o podobně postiženou totalitní a nepřístupnou Barmu. Trvalou pozornost vyvolává konflikt na blízkém východě. A konečně: překvapivě vysoký podíl ostrovního státu v Indickém oceánu nepřísluší Seychelám jako dějišti²³ –jde o pozornost věnovanou uprchlému podnikateli Radovanu Krejčířovi.

2.8. Světové bloky v zahraničním zpravodajství českých deníků

Poslední mapa shrnuje můj pokus o odpověď na obě výzkumné otázky – do konstatování, že sledované české deníky svým zahraničním zpravodajstvím věrně kopírovaly změnu zahraničně politické orientace české společnosti. Tento závěr ilustruji srovnáním bloků bipolárního světa – vymezil jsem dva celky, dříve politické, dnes spíše politicko-ekonomické:

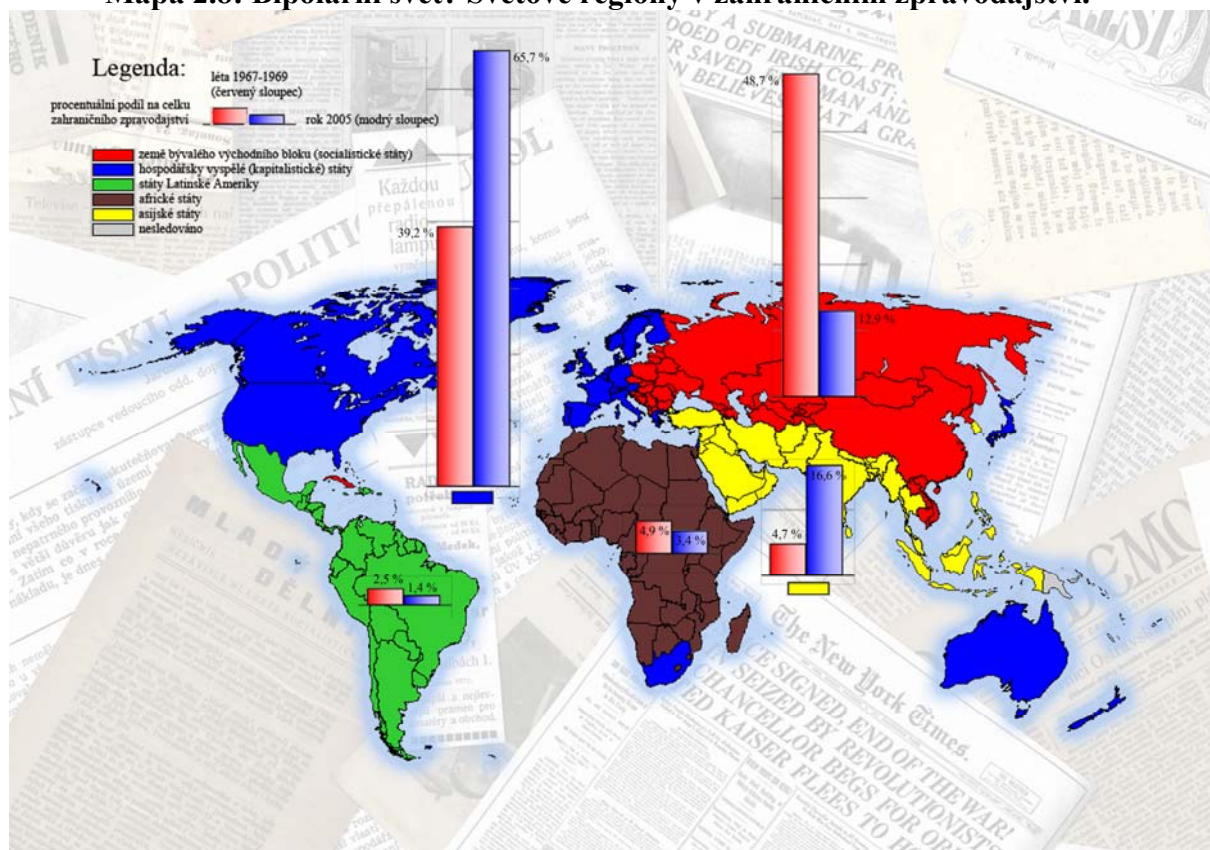
- a] na bývalý východní blok zemí, které úspěšně instalovaly komunistický režim a
- b] na blok takzvaně rozvinutých kapitalistických zemí, definovatelný v současnosti nejlépe jako klub nejbohatších společností.

Zbytek takzvaně rozvojových zemí jsem rozdělil podle světadílů.²⁴

²³ Z technických důvodů jsem musel data příslušná Seychelám umístit k Réunionu, a proto je příslušná značka o zhruba 1500 kilometrů jižněji než patří.

²⁴ Členění světa na politické celky jsem v jisté obavě z ideového dědictví normalizační kartografie navázal na studii HANSENOVÉ (1995). Platí ovšem, že náhled československé kartografie se příliš nelišil a při vymezování světových bloků nebyl ani on nijak revoluční a přebíral optiku sovětského bloku – vazalové (spojenci), protivníci a dosud nerozdělení.

Mapa 2.8: Bipolární svět? Světové regiony v zahraničním zpravodajství.

Mapa představuje podíly zahraničním zpravodajstvím významněji sledovaných států světa na celku všeho zahraničního zpravodajství. Levý světlejší sloupec přísluší konci 60. let, pravý tmavší sloupec roku 2005. Báze dat: 6591 jednotek [a], 1073 jednotek [b]

Při srovnání obou bloků bipolárního světa považuji za nejdůležitější výsledek vyčíslení známého procesu přepólování pozornosti a orientace českého zahraničního zpravodajství ze zemí bývalého východního bloku na země západního světa. Za zapamatování hodné považuji i zjištění, že české deníky tehdy i dnes v podstatě ignorovaly a ignorují veškerý zbytek světa: Latinská Amerika byla pro sledované deníky naprosto nezajímavá, pozornost věnovaná Africe i zobrazování Asie jsou vázány na válečné konflikty (zvýšená pozornost věnovaná Jihovýchodní Asii v roce 2005 přísluší přírodní katastrofě, tsunami).

3. Závěr

Deníky věnovaly v obou sledovaných obdobích zásadně převažující pozornost zemím vyspělého světa. Dominantní zájem médií o využití zpráv z jádrových oblastí lze vysvětlit jak provozními požadavky a dostupností tohoto typu informace,²⁵ tak mnoha spolupůsobícími faktory při rozhodování o právothodnotě události – při rozhodování, zda se událost z příslušného světového regionu (státu) stane zprávou, fungují pravděpodobně podobné

²⁵ Lze předpokládat, že informace o událostech z těchto oblastí se dostávají do zpráv z velké míry rutinními kanály.

mechanismy jako při mediálních studiích výrazněji sledované volbě aktérů. I zde bychom mohli v duchu Hartleyho vymezit „země s přístupem“: státy evropského kulturního okruhu.²⁶ Za státy s mimořádně snadným a privilegovaným přístupem zdejších událostí do zahraničního zpravodajství českých deníků je možné v obou sledovaných obdobích označit zejména USA, Sovětský svaz (Rusko), Německo (Německa) a Spojené království, částečně též Francii.

A z opačného náhledu lze tvrdit, že zahraniční zpravodajství sledovaných deníků opouští (opouštělo) euroatlantický prostor (v širším vymezení) pouze při mimořádných přírodních katastrofách nebo válečných konfliktech, ať už v případě tsunami v Jihovýchodní Asii a konfliktů v Iráku, Afghánistánu v roce 2005, nebo krveprolévání v 60. letech ve Vietnamu, Nigérii, či v Bolívii s romatickou smrtí Guevary na pozadí. Trvalý zájem budil a budí konflikt na Blízkém východě... Obraz světa za hranicemi našeho kulturního okruhu jako světa utrpení a zhouby není vlastní pouze českým deníkům, je charakteristický pro média jako celek. Dokonce se zdá, že selektivní přístup do televizního vysílání tento typ zobrazování „vnějšího světa“ ještě posiluje. Např. výzkum českého televizního zpravodajství v roce 2004 zjistil, že zprávy ze zahraničí bývají nejčastěji vyprávěny jako příběh o *Souboji, měření sil* či jako příběh o *Utrpení* a jeden z tehdejších závěrů výslovně konstatoval: „Zpravodajství českých televizí podporuje obraz vnějšího světa jako světa válek, chaosu a boje, domácího prostředí spíše jako světa podvodů a kriminality, jejího řešení a trestání, ovšem kultivovaněji.“²⁷

Zahraněční výzkumy docházejí při zkoumání agendy médií prvního světa k podobným závěrům. Zdá se, že tato umělá izolace vyspělých (a bohatých) je sebeutvrzující.

Jakkoliv není smyslem mediálních studií zasahovat do mediální agendy a pokoušet se ji orientovat, odpusťte mi na samý závěr přesah mimo rámec prezentovaných zjištění: Není sebeizolace cestou k dalšímu prohlubování odcizení a neporozumění mezi civilizačními okruhy? A tedy i cestou k prohlubování konfliktů a cestou sebezáhubnou?

Literatura:

AL-ENAD, A. H. Counting items versus measuring space in content analysis. *Journalism Quarterly*, 1991, vol. 68, no. 4, s. 657–662.

BERELSON, B. *Content Analysis in Communication Research*. Glencoe 1952, IL: Free Press.

FISKE, J. *Television culture*. London: Routledge, 1987. 353 s.

GALTUNG, J., RUGE, M., H. The Structure of Foreign News. *Journal of Peace Research*, 1965. No. 1, s. 64–90.

HANSEN, A., COTTLE, S., NEGRINE, R., et. al. *Mass communication research methods*. New York: Palgrave, 1998. 350 s.

HANSON, E. Framing the World News: The Times of India in Changing Times. *Political Communication*, 1995, no. 12, s. 371–393.

²⁶ V této souvislosti je možné připomenout ideu tzv. globálního newsroomu vysvětlující proces zestejnování zahraničního zpravodajství evropských médií navzdory jejich početnímu růstu. Česky srov. kupř. TRAMPOTA, 2006.

²⁷ Srov. KONČELÍK, TRAMPOTA, 2004.

- HARTLEY, J. *Understanding news*. Toronto: Methuen, 1982. 203 s.
- KONČELÍK, J., TRAMPOTA, T. (a kol.). Narativní struktury v hlavních zpravodajských relacích českých televizí. In KONČELÍK, Jakub, et al. (ed.). *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia*. 1. vyd. Praha: Matfyzpress, 2004. s. 85–103.
- KONČELÍK, J., TRAMPOTA, T. (a kol.). *Rudé právo v kontextu reformy konce 60. let: Metodické poznámky ke kvantitativní analýze*. Praha: PSSS, 2006.
- MANNING, P. *News and news sources*. New York: SAGE, 2001. 251 s.
- ÖSTGAARD, E. Factors influencing the flow of news. *Journal of Peace Research*, 1965, no. 2, s. 39–63.
- PODZIMKOVÁ, G. Anamorfovaná mapa virtuálního světa českých deníků (Obsahová analýza zahraničního zpravodajství Mladé fronty DNES a Blesku v roce 2005). Praha, UK FSV, 2006. Diplomová práce. Konzultant J. Končelík.
- REIFOVÁ, I. (a kol.). *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. 327 s.
- RIFFE, D., FREITAG, A. Content analysis of content analyses: twenty-five years of *Journalism Quarterly*. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 1997, no. 4, s. 873–882.
- RIFFE, D., LACY, S., NAGOVAN, J., et al. The effectiveness of simple and stratified random sampling in broadcast news content analysis. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 1996, no. 1, s. 159–168.
- ROSENGREN, K. E. International news: Methods, data and theory. *Journal of Peace Research*, 1974, no. 11, p. 145–156.
- SCHULZ, W., REIFOVÁ, I., KONČELÍK, J. Analýza obsahu mediálních sdělení. Praha: Karolinum, 2005. 149 s.
- SIGAL, L. V. *Reporters and officials: the organization and politics of newsmaking*. Lexington: Lexington Books, 1973.
- SPROULL, N. L. *Handbook of research methods*. Metuchen: Scarecrow Press, 1998. 404 s.
- TSAN-KUO CHANG. All Countries Not Created Equal to Be News. *Communication Research*, 1998, no. 5, s. 528–563.
- TSAN-KUO CHANG, SHOEMAKER, P., BRENDLINGER, N. Determinants of International News Coverage in the U. S. Media. *Communication Research*, 1987, no. 4, s. 396–414.
- TRAMPOTA, T. *Zpravodajství*. Praha: Portál, 2006. 191 s.
- TUMBER, H. *News: a reader*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 408 s.
- TUCHMANN, G. *Making news: a study in the construction of reality*. New York: The Free Press, 1978. 244 s.
- WESTERSTÅHL, J., JOHANSSON, F. Foreign News, News values and Ideologies. *European Journal of Communication*, 1994, no. 9, s. 71–89.
- WIMMER, R. D., DOMINICK, J. R. *Mass media research*. Wadsworth: Wadsworth Publishing Company, 1997. 498 s.